

İKT dövlət idarəçiliyinin səmərəliliyinin artırılması vasitəsi kimi

Cahangir Cahangirli

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası, Bakı, Azərbaycan
ccahangirli@yahoo.com

Xülasə— Dövlət idarəçiliyində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının (İKT) tətbiqi məsələləri araşdırılır. Azərbaycanın dövlət idarəçiliyində İKT-nin tətbiqi vəziyyəti şərh edilir.

Açar sözlər – dövlət idarəçiliyi, elektron dövlət, İKT

I. GİRİŞ

Müasir dövrdə İKT-nin üstün imkanlarından istifadə etmədən dövlət idarəçiliyinin təkmilləşdirilməsinin qeyri-mümkünlüyünü sübut etmək üçün əlavə arqumentlərə ehtiyac yoxdur. İKT insan həyatının bütün sahələrinə dərinə nüfuz etmişdir. Həmçinin, hazırkı mərhələdə dövlət idarəçiliyinin səmərəli şəkildə həyata keçirilməsi birbaşa informasiya texnologiyalarının tətbiqi səviyyəsindən asılıdır. Dövlət idarəçiliyinin elə bir sahəsini tapmaq mümkün deyildir ki, orada İKT tətbiqi üçün əsas olmasın. Zaman keçdikcə dövlət idarəçiliyinin bütün sferalarında müasir informasiya texnologiyalarının üstün imkanlarından daha əhatəli istifadə olunur. İKT artıq dövlət institutunun ayrılmaz bir elementi kimi nəzərdən keçirilməkdədir. İKT-nin dövlət sektorunda transformasiya və inteqrasiya proseslərini şərtləndirməsi öz əksini elektron hökumət konsepsiyasında tapmışdır. [1] Bu baxımdan, elektron dövlət və elektron idarəçilik haqqında dolğun təsəvvürlərə malik olmaq üçün elektron hökumətin yaranmasının və strukturunun səciyyəvi xüsusiyyətləri ətrafında təhlillər aparmaq vacibdir. Həmçinin, dövlət idarəçiliyində İKT-nin imkanlarından istifadə edilməsinə müxtəlif yanaşmaların da nəzərdən keçirilməsi, onun dövlət idarəçiliyinin səmərəliliyinin yüksəlməsinə hansı səviyyədə təsir etdiyini müəyyənləşdirməyə imkan verir.

II. “ELEKTRON HÖKUMƏT”, YOXSA “ELEKTRON DÖVLƏT”?

Azərbaycanda “Elektron hökumət” dövlət idarəçiliyində İKT-nin tətbiq sferalarını ifadə etmək üçün işlədilən universal termin kimi qəbul edilir. Lakin “elektron hökumət” anlayışı ilə bağlı terminoloji xarakterli problem günümüzə qədər qalmaqdadır. Hər şeydən öncə, nəzərə çatdırmaq lazımdır ki, “elektron hökumət” termini ingilis dilində “electronic government” yaxud “eGovernment” məhfumu ilə uzlaşır. Belə ki, Azərbaycanda və digər postsovet ölkələrində dövlət idarəçiliyində İKT-nin tətbiqi sferalarını da məhz qeyd etdiyimiz ingilis dilində olan terminlərin tərcümə variantı ilə ifadə olunur. Lakin burada müəyyən dəqiqləşməyə ehtiyac vardır. Çünki “government” anlayışı vasitəsi ilə, məlum

olduğu kimi, yalnız hakimiyyətin üç qolundan biri olan icra hakimiyyəti ifadə edilir. Bu baxımdan, əksər tədqiqatçıların fikrincə, “elektron dövlət” ifadəsinin elmi dövrüyyəyə daxil edilməsi daha məqsədə uyğundur. Bundan başqa, həm də “eGovernment”-in “elektron dövlət idarəçiliyi” kimi nəzərdən keçirilməsi daha düzgün hesab edilir [2]. Lakin buna baxmayaraq, təcrübədə “elektron hökumət” anlayışının daha geniş işlədildiyinin şahidi olur. Buradan belə nəticəyə gəlmək mümkündür ki, “elektron dövlət” və “elektron hökumət” terminləri təxminən eyni mahiyyət kəsb edir. Ümumiyyətlə, yuxarıda qeyd etdiklərimizə əsasən belə qənaətə gəlirik ki, “elektron hökumət” İKT-nin təsiri altında formalaşan yeni dövlət idarəçiliyi formasıdır.

Elektron hökumətin təbiətinə daha artıq dəqiqlik gətirmək məqsədi ilə qeyd edə bilirik ki, İKT-nin imkanlarından istifadə etməklə, dövlət təşkilinin daxili və xarici münasibətlərinin transformasiyasıdır. Burada əsas məqsəd, artıq qeyd etdiyimiz kimi, təqdim edilən xidmətlərin optimallaşdırılmasından, cəmiyyət üzvlərinin onun siyasi həyatında iştirak səviyyəsinin yüksəldilməsindən və daxili proseslərin təkmilləşdirilməsindən ibarətdir.

III. ELEKTRON DÖVLƏTİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Elektron dövlət informasiya sisteminin tətbiq edilməsi və ya genişləndirilməsi kimi deyil, dövlət idarəçiliyinin tam sisteminin transformasiyası kimi qiymətləndirilməlidir. Hesab edilir ki, elektron hökumətin formalaşdırılması, yaxud tətbiqi prosesində meydana çıxan əsas risklərdən biri onunla bağlı olur ki, əksər hallarda mövcud inzibati proseslərin sadəcə olaraq avtomatlaşdırılmasına cəhd edilir ki, bu da müsbət məqam kimi qiymətləndirilə bilməz. Belə ki, belə hallarda elektron hökumətin qarşısında duran əsas hədəflərə çatmaq mümkün olmur. Elektron hökumətin qarşısında duran başlıca hədəflər isə daha yüksək şəffaflığın əldə edilməsindən, dövlət strukturlarının fəaliyyətinə daha yaxından nəzarət imkanlarının yaradılmasından və bununla da, korrupsiyasının aradan qaldırılmasından ibarətdir. Ən başlıca hədəf isə dövlət siyasətinin işlənilib hazırlanmasında, yəni müəyyənləşməsində və həyata keçirilməsində vətəndaşların fəal iştirakını təmin etməkdən ibarətdir. İnzibati proseslərin, sadəcə, avtomatlaşdırılması nəticəsində əldə olunan səmərəlilik də kifayət qədər məhdud xarakter daşıyır. Bunu belə izah etmək olar ki, insan əməyi, vaxt və maliyyə itkilərinin səviyyəsini minimuma endirilməsinə baxmayaraq, bütövlükdə, sistemin qeyri-səmərəliliyi saxlanılır. Elektron dövlətdə bağlı olan layihələrin

uğurla həyata keçirilməsi üçün informasiya texnologiyalarının inzibati proseslərin köklü şəkildə transformasiyasının sadəcə olaraq bir aləti rolunda çıxış etdiyini dərk etmək vacibdir. Yəni, onlar dövlət strukturları qarşısında duran vəzifələri özbaşına həll etmək iqtidarında deyillər.

Beləliklə, elektron dövlətin xüsusiyyətlərinə dair fikirlərimizi ümumiləşdirərək qeyd edə bilərik ki, onun yaradılmasının ilkin məqsədi informasiya təminatından və vətəndaşlara müəyyən dövlət xidmətlərini göstərilməsini təmin etməkdən ibarətdir. Təbii ki, burada elektron dövlətin əsas göstəricisi rolunda dövlətlə vətəndaş, biznes qurumu arasında qarşılıqlı təsirin və ya əlaqənin minimuma endirilməsi çıxış edir. Elektron dövlətin funksionallığının əsas istiqamətləri arasında aşağıdakı qarşılıqlı təsir və ya əlaqə formaları mövcuddur [3]:

- dövlətlə vətəndaşlar arasında;
- dövlətlə biznes arasında;
- hakimiyyətin müxtəlif qolları arasında;
- dövlətlə dövlət qulluqçuları arasında.

Qeyd etmək lazımdır ki, elektron dövlət ənənəvi dövlətin analoqu kimi nəzərdən keçirilməməlidir. Elektron dövlət, sadəcə olaraq, dövlət xidmətlərinin səmərəliliyini artırmaq məqsədi ilə məmurlarla vətəndaşlar arasında yeni qarşılıqlı əlaqə formasını müəyyənləşdirir. Elektron dövlətin yaradılması ictimai idarəetmə sisteminin qurulmasını nəzərdə tutur. İctimai idarəetmə sənədlərinin və proseslərin idarə olunması ilə bağlı olan məsələlərin həllini reallaşdırır.[4]

Göründüyü kimi, elektron dövlətin praktiki reallaşdırılması ilə dövlət idarəçiliyinin digər islahatları arasında sıx qarşılıqlı əlaqə mövcuddur. Buna baxmayaraq, hansı sahənin islahatlarının ilk növbədə həyata keçirilməli olduğunu birmənalı qeyd etmək çətindir. Bu səbəbdən, onları kompleks şəkildə dövlət idarəçiliyində islahatların vahid sistemi kimi nəzərdən keçirilməsi məqsədəuyğundur. Bu cür islahatların vahid məqsədi dövlətin səmərəliliyinin və demokratiyanın inkişafının təmin olunmasından ibarətdir.

IV. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA DÖVLƏT İDARƏÇİLİYİNDƏ İKT-NİN YERİ

Azərbaycan Respublikasında dövlət idarəçiliyinin müxtəlif sferalarında İKT-nin imkanlarından kifayət qədər geniş istifadə edilməkdədir. Ölkəmizin dövlət müəssisələrində İKT-nin geniş tətbiqinin başlıca hədəfi vətəndaşlarla dövlət məmurları arasındakı məsafəni minimuma endirməkdən, cəmiyyət-dövlət münasibətlərini sadələşdirməkdən və dövlət orqanlarının fəaliyyətində yüksək şəffaflığın təmin edilməsindən ibarətdir. Hazırda Azərbaycan Respublikasında bütün dövlət orqanları vətəndaşlara geniş elektron xidmətlər paketi təqdim etməkdədirlər.

Elektron xidmətlərin əhatə dairəsinin davamlı olaraq genişləndirilməsi dövlət tərəfindən vətəndaş məmnunluğunun yüksəldilməsinin sınaqlı mexanizmi kimi nəzərdən keçirilməkdədir. Məhz vətəndaşlara elektron xidmətlərin göstərilməsi və bu cür xidmətlərinin sıralarının genişləndirilməsi elektron hökumət quruculuğu prosesi kimi nəzərdən keçirilə bilər. Müasir demokratiyanın təmin olunmasının başlıca vasitəsi rolunda elektron hökumətin yaranması və vətəndaşların elektron iştirakçının təmin olunması çıxış edir. Beləliklə, Azərbaycanda vətəndaşların dövlətlə elektron əlaqələrin yaradılması və bu əlaqələrin dinamik olaraq intensivləşdirilməsi müasir demokratiyanın təmin olunması istiqamətində atılan ciddi addımlar kimi qiymətləndirilməlidir. Ölkədə elektron imzadan istifadəyə keçid sahəsində də ciddi addımlar atılmaqdadır ki, bu da vətəndaşların əlavə vaxt və resurs sərf etməsinin qarşısını alır. Bütün bunların nəticəsində ölkədə elektron hökumət quruculuğu sayəsində bürokratik əngəllərin minimuma endirilməsi istiqamətində ciddi irəliləyişlər müşahidə olunmaqdadır. Beləliklə, elektron hökumətin formalaşdırılması müasir mərhələdə istər Azərbaycan Respublikasında, istərsə də digər ölkələrdə dövlət idarəçiliyinin səmərəliliyinin yüksəldilməsinin ən vacib şərti kimi nəzərdən keçirilir.

V. NƏTİCƏ

Beləliklə, elektron dövlətin müasir mərhələdə cəmiyyətin demokratikləşməsinin hərəkətverici elementi rolunda çıxış edir. İKT-nin inkişafının hazırkı mərhələsində dövlət idarəçiliyinin səmərəliliyi və demokratiyanın inkişafı məhz onun imkanlarının hansı səviyyədə tətbiqindən asılıdır.

Azərbaycan Respublikasında elektron dövlətin formalaşdırılması istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır və artıq ölkəmizdə bu sistemin funksionallığından danışmaq üçün bütün əsaslar mövcuddur. Ölkəmizdə elektron dövlətin formalaşdırılması prosesində beynəlxalq təcrübədən istifadə edilir. Azərbaycanda elektron dövlətin səmərəli fəaliyyəti üçün bütün zəruri normativ hüquqi baza yaradılmışdır

ƏDƏBİYYAT

- [1] Гиглавый А.В., Горностаев Ю.М., Дрожжинов В.И., Сериков С.Н., Штрик А.А. Совершенствование государственного управления на основе его реорганизации и информатизации. Мировой опыт., М., 2012, 231с.
- [2] Борздый Ю. В. Обзор современных подходов к моделированию «электронного правительства»// Бизнес-информатика. 2009. № 4. С. 60-67.
- [3] Медведев С., Шеховцев А. «Электронное правительство»: Опыт ЕС и современная ситуация в России//Российско-Европейский Центр Экономической Политики (РЕЦЕП). - М.: 2005, № 6, с.11-18
- [4] Жолудь А.А. Полезность, стоимость и ценность “электронного государства”// Вопросы экономики и права. 2011. № 4. С. 7-12.

Bu iş Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondunun maliyyə yardımı ilə yerinə yetirilmişdir – Qrant № EİF/GAM-2-2013-2(8)-25/24/5